

Stendyngen

Nr. 2

35. årgang

juli 2020

Indhold

Formandens klumme	3
Generalforsamling	5
Stenhugning	7
Geologiens dage	8
Efterårets tur	9
Folkeuniversitetet	10
Arrangementer på Mølholmsvej	12
Fagligt	14
Hvad er det?	17
Nye medlemmer	18
Det praktiske	18
Bestyrelsen	19
Efteråret 2020 i Vendsyssel Stenklub	20

Formandens klumme

Kære medlemmer af Vendsyssel Stenklub.

Danmark har været mere eller mindre lukket ned i flere måneder og jeg håber, at I alle sammen har undgået Corona-virussen i denne tid. Mange af forårets aktiviteter har været aflyst, og af Vendsyssel Stenklubbens planer for foråret, er kun et enkelt foredrag i Folkeuniversitetets regi blevet gennemført inden COVID-19 var over os og det var nødvendigt at aflyse alle andre aktiviteter i både Stenklub og Folkeuniversitetets regi. Selvom Danmark nu genåbnes for sommeren, har bestyrelsen vurderet, at det er umuligt at gennemføre de planlagte strandture ved Hirtshals Fyr. Det er ærgerligt, og jeg tror ikke, at vi har hele Corona-krisen overstået endnu, men jeg håber stadig, at mange af de aflyste aktiviteter kan gennemføres i efteråret. Både klubbens bestyrelse og folkeuniversitetet arbejder på sagen, og som I kan læse om her i bladet, er der et flot program af aktiviteter for efteråret, med det forbehold, at virusepidemien ikke blusser op igen. Bestyrelsen har besluttet at investere i en ny stensav (den gamle kunne ikke mere), og det bliver spændende at se, om vi

kan få den prøvet af til Geologiens Dag den 20. september.

Jeg håber, at I allesammen har beholdt jeres interesse for sten og geologi i denne nedlukningstid. Måske nogle har været ude endnu mere end de plejer. Jeg må indrømme, at da Danmark gik i stå, så gik mange af mine fritidsaktiviteter samtidigt også i stå. Min beskæftigelse med geologien de sidste par måneder har været begrænset til bestyrelsesmøder gennemført over internettet, status-udmeldinger til klubmedlemmerne, samt undersøgelse af nogle sten jeg selv har gravet op, hvor jeg arbejder i Bangsbo Botaniske Have, Frederikshavn. Der er ret spændende selv at grave sten op fra isens moræneaflejring, som intet andet menneske sandsynligvis før har set. De fleste sten er ubestemmelige (i hvert fald for mig) udover, om det er gnejs eller granit, og jeg synes at marksten er endnu mere vanskelige at bestemme end sten fundet på stranden. Mange granitter er fin- og ens-kornet med en bleg-rødlig farve – de kunne være eksempler af Bohuslän granit. Området Bohuslän findes i Sverige tværs over Kattegat fra Frederikshavn, så det er formodentligt meget sandsynligt, at sten fra dette nærliggende område af Sverige blev efterladt af isen i NØ Danmark. Blandt de sten jeg har fundet er der også en mere grovkornet og farverig granit med blågrå kvarts – kan det være fra Filipstad området i Midtsverige? Og der er nogle få med en mere orangerød farve. Er de norske? Farven minder en del om en blok jeg har derhjemme, der skulle være en Drammen granit.

Forhåbentlig kan vi gennemføre vores planlagte tur til Bangsbo Botaniske Have i Frederikshavn til efteråret og kigge på stenene, og måske nogle planter i haveanlægget der. De fleste af stenene som er brugt i haven kommer fra stedet selv, men der er også store mængder af sten som er transporteret (af mennesker, ikke isen) fra Tyskland og Norge til brug i havens anlæg, samt en personlig samling af brugssten, bl.a. møllesten, fra hele Vendsyssel og Læsø.

Så geologi og havearbejde kan godt hænge sammen, men jeg glæder mig til snart at komme på strandtur igen og vores Kristi Himmelfarts tur til Sverige håber vi på i 2021.

God sommer

Karel

Generalforsamling

Referat af generalforsamling i Vendsyssel Stenklub lørdag den 29. februar 2020 kl. 10 i klubhuset på Mølholmsvej

Der var mødt tretten medlemmer. Afbud fra Else Marie og Torben Fristrup.

1) Valg af dirigent.

Lars Danielsen blev valgt med klapsalver.

2) Hovedpunkter.

Fuld version ligger på hjemmesiden lige efter referatet.

Kommentarerer til formandens beretning, angående fondsansøgninger: Friluftsrådet blev foreslået i forbindelse med ansøgning om stensav til vores formidlingsopgaver. Angående 'Naturmødet': 'Støtteforeningen Hirtshals Fyr' ville gerne have aktiviteter omkring fyret f.eks. hjælpe med det praktiske omkring 'Naturmødet'.

Henrik Arildskov vil gerne lade stensamlingen stå, så længe der foregår aktiviteter i forbindelse med denne.

Lars Danielsen appellerer til, at man, når man kommer forbi fyret, stiller stenene på plads. De har det med at skifte plads som en biblioteksbog.

Små eksemplarer af hornfels efterlyses til brug ved vores arrangementer med stensaven.

3) Fremlæggelse af foreningens regnskab

Torben Denker gennemgik regnskabet med enkelte kommentarer.

Der er et lille fald i medlemstallet, men dette kan skyldes, at nogle betaler før og andre efter jul.

Samlede udgifter i 2019 er meget større end i 2018.

Forskel i udgifter til bladet skyldes, at regningerne nogen gange kommer før, nogen gange efter årsskiftet, som også betegner regnskabets afslutning.

Kørselsudgifterne er faldet, da møderne nu er i klubhuset og ikke hos bestyrelsesmedlemmerne privat.

Naturmødet er en stor post. Leje af standplads og telt mm. knap 10.000 kr. for at være med.

Driftsunderskud i 2019 er derfor på 16000 kr. som er væsentligt mere end i 2018, hvor driftunderskuddet var knap 9000 kr.

Bestyrelsen har derfor overvejet fordele og ulemper ved deltagelse i Naturmødet i denne form.

Kommentarer fra generalforsamlingen: Det er for stor en mundfuld for en lille forening som vores.

Formanden: Det var en investering i noget nyt for at gøre klubben mere synlig. Vi deltager i år for sidste gang på denne måde. Vi skal huske at gøre mere reklame for vores aktiviteter i fremtiden, der sandsynligvis kommer til at foregå ved fyret.

Støtteforeningen Hirtshals Fyr vil gerne have en mere aktiv rolle, hvis vores aktiviteter holdes hos dem. Vi har et godt koncept: formidling for børn og voksne med foredrag og udstilling i Madpakkehuset, stenslibning og tur ved stranden.

Fondsmidler kunne give muligheder for igen at deltage i byen, men ellers enighed om, at det i fremtiden bør foregå ved fyret.

Regnskabet blev godkendt af generalforsamlingen.

4) Forslag fremlagt af bestyrelsen (ingen)

5) Indkomne forslag fra medlemmer.

Forslag der ønskes behandlet, skal være formanden i hænde senest 14 dag før generalforsamlingen (ingen)

6) Fastsættelse af kontingent (generalforsamlingsbeslutning). Forslag om at vi fortsætter samme kontingent i 2020 som 2019 (150 kr. for enkelt medlemmer, 200 kr. for husstande). Det blev vedtaget.

7) Valg af bestyrelsesmedlemmer. På valg er Else Marie, Mette og Torben F. Alle tre accepterer genvalg. Lene ønsker at trække sig fra bestyrelsen, men vil fortsat hjælpe til nordpå. Vi vil gerne have forslag til et nyt bestyrelsesmedlem

Forslag om at bestyrelsen kan kalde på medlemmer til bestemte opgaver, f.eks. Hirtshalsudstillingen - evt. udvalg kunne nedsættes.

Vi fortsætter med de nuværende bestyrelsesmedlemmer uden Lene. Ingen nye ønskede at stille op.

8) Valg af bestyrelsessuppleanter. Lars og Bent er på valg. Begge accepterer genvalg.

9) Valg af revisor og revisorsuppleanter. Ann-Mari Sørensen og Susanne Schmidt blev valgt sidste år og fortsætter et år mere.

10) Eventuelt

Tak til Lene for hjælpen i bestyrelsen - en lille gave blev afleveret

Vedtægtsændring omkring antallet af bestyrelsesmedlemmer: forslag til næste år om at tallet skal ændres til 4-6 medlemmer, i stedet for 5-8.

Det kræver en vedtægtsændring.

Hjælp til hjemmeside og Facebook. Tommy vil gerne gå ind at hjælpe med hjemmesiden (det har han tidligere haft med at gøre), hvis han bliver sat ind i det. Facebook: Martin Gunge og Lars Danielsen vil gerne hjælpe med til Facebook. Bents kontaktinformationer sendes til disse tre som aftaler et møde med Bent.

Informationer om turen til Sydvest Sverige

Nu er der bestilt plads til 20 medlemmer i 4 mands hytter med toiletter, og 2 mands værelser på campingplads 20 km syd for Halmstad. Der kommer flere informationer snarest muligt omkring tur mål og overnatning, mens flere detaljer om lokaliteterne og et program for dagene kommer på et senere tidspunkt. Der er tilmelding senest 1. april. Torben Fristrup tager imod tilmeldinger og betaling af depositum.

Dirigenten takkede for god ro og orden og sagde, at 'selvom det er svært at hive sig selv op af sofaen' en mandag aften, så er man altid glad og opløftet, når man kører hjem fra klubben. Vi klappede ad os selv og hørte et fint oplæg om granater fra Torben Dencker og spiste en sandwich inden vi i ro og mag ryddede op og gik hver til sit.

Mette

Stenhugning

Stenhugning blev aflyst i juni måned, men bliver gennemført i august. Workshoppen finder sted 22.-23. august.

Som sædvanligt er adressen Ugiltvej 758, Lørslev og som altid er det Torben Nedergård, der er den kreative og praktiske drivkraft.

Vi starter begge dage kl. 09 med at servere morgenkaffe og rundstykker. Medbring selv madpakke og drikkevarer til resten af dagen. Der vil være kaffe på kanden hele dagen.

Du medbringer værktøj og sikkerhedsudstyr. Her tænkes på beskyttelsesbriller, høreværn, støvmaske, arbejdshandsker. Er du førstegangsdeltager, vil der i begrænset omfang være mulighed for at låne værktøj. Medbring også den/de sten, du vil arbejde med. Det vil være en god ide på forhånd at besøge en strand med nogle gode sten uden revner. ”Friske” strandsten er som regel bedre velegnet end de sten, der findes på marken.

Prisen for deltagelse er kr. 250,- for medlemmer af stenklubben og kr. 300,- for ikke-medlem. Alle er velkomne, men deltagerantallet er begrænset, så er du interesseret er det en god ide at tilmelde dig til

Poul Erik Friis på telefon 20654207 eller email pef@nordfiber.dk

Geologiens dage

Geologiens dage gennemfører vi så vidt muligt søndag den 20. september fra klokken 10 til 17.

Som sædsvnlig vil vi bruge madpakkerummet ved Hirtshals Fyr som omdrejningspunkt for de forskellige aktiviteter.

Der skal være stenslibning og mindre konkurrencer udenfor. Vi regner med, at den nye stensav kan blive taget i brug på dagen. Hugo og Lars vil tage sig af foredraget om stenene på udstillingen, og også lede den efterfølgende tur til stranden. De starter kl. 11.

Der vil blive annonceret lokalt og også lidt bredere, så vi får så mange deltagere som muligt. Som klubmedlem kan man melde sig til Else Marie, hvis man vil give en hånd med. Ellers kan man også blot møde op til en hyggelig stund. Tag eventuelt familie og venner med.

Efterårets tur

Bangsbo ved Frederikshavn

En anderledes stentur til Bangsbo Botaniske Have og Boolsens Stenhavn ved Frederikshavn.

Haven ved Bangsbo indeholder mange sten, de fleste samlet fra de lokale moræneaflejringer. Mange forskellige granit- og gnejs bjergarter er repræsenteret og udover de lokale sten, er der større blokke af Larvikit og næsten 200 tons af kalksten, brugt i konstruktionen af dette interessante haveanlæg.

I Boolsens stenhavn findes der omkring 1000 genstande af tilhuggede sten, samlet af forfatteren Johannes Boolsen fra mange steder i Vendsyssel.

Der vil også være mulighed for en lille strandtur til at undersøge Kattegat kysten for sten; her er der også mulighed for at finde rav.

I tilfælde af dårligt vejr, har vi fået lov til at drikke kaffe og spise den medbragte mad i Gartnerhuset, Bangsbo gartneres paustue.

Spændende sten i en væg

Mødested Bangsbo Botaniske Have.

Mødetid lørdag den 24. oktober kl. 10

Turleder Karel Alders, telefon 28148021

Husk madpakke, kaffe og et godt humør

Folkeuniversitetet

Tur til Helgenæs

Så prøver vi at gennemføre turen til denne østvendte strand sammen med Per Smed. Der er gode muligheder for fund af svenske blokke. Granitterne kan være svære at sætte navn på, så derfor er det dejligt at have kyndig hjælp undervejs. Hvis der er nogen, der kan beskrive og skelne disse flotte sten, er det Per Smed. Vi glæder os til turen.

På tidligere ekskursioner har vi funder en del Kattegatblokke, især på den syd-nordgående strand.

Tid: lørdag den 5. september 2020 kl. 11-15

Sted: parkeringspladsen ved Sletterhage fyr, Sletterhagevej 58, Knebel

Tilmelding til Folkeuniversitetet i Aalborg

Pladetektonik og jordens geologiske udvikling

Lektor Paul Martin Holm, Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet.

Hvad er pladetektonik egentlig? Hvilke effekter observeres på Jordens overflade og hvordan vi ved, at det observerede skyldes at plader bevæger sig. Hvad pladerne er: Hvad de består af, hvordan de dannes, hvordan de ændres gennem tiden, hvordan de er forskellige fra den underliggende del af Jorden. Om lithosfære og asthenosfære.

Hvorfor pladerne bevæger sig: Hvordan pladebevægelserne er koblet til langt mere omfattende bevægelser i Jordens dybere indre. Kappekonvektionen. Mesosfære, nedre kappe, overgangszonen i kappen, kirkegårde af nedsunkne plader.

Hvordan pladerne bevæger sig og ændres netop nu. Nydannelse og destruktion af plader.

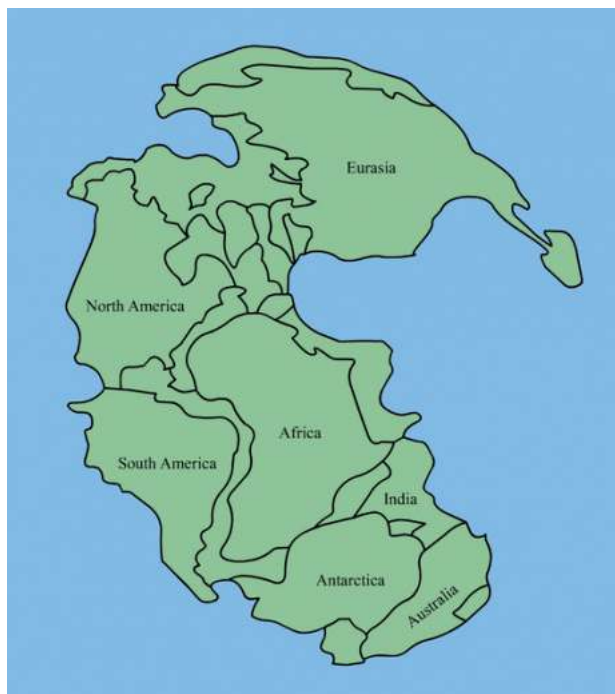
Hvordan pladerne har bevæget sig gennem Jordens historie. Superkontinenter og deres opbrud.

Ændringer i måden pladetektonikken har fungeret gennem Jordens udvikling. Koblingen mellem pladetektonik og kontinenternes vækst og destruktion gennem Jordens geologiske historie. En helt anden form for

tektonik tidligt i Jordens udvikling.

Processer dybt i Jorden, helt ned til kernen, der har betydning for pladetektonikken, og som har forandret sig gennem Jordens udvikling.

Lørdag den 7. november kl. 10.00-16.00. **Tilmelding til Folkeuniversitetet.**

Arrangementer på Mølholmsvej

Medlemsmøde mandag den 14. september 2020 kl. 19

Programmet er ikke helt på plads, men Poul Erik vil holde et foredrag om en samling, han har overtaget efter J. P. Madsen. Samlingen omfatter rav med og uden insekter, fossiler ex. i moler, mineraler og oldtidsfund (se blandt andet forsiden af Stendyngen). Poul Erik vil fortælle om samlingen og også om, hvordan hans forbindelse med J. P. Madsen er opstået.

Aftenens andet emne kunne blive forholdet mellem Torpa-granit og Varbergcharnockit. Et meget spændende problem, der har relation til den tur, vi forhåbentlig laver næste år til Sydvestsverige. Dette emne kan sagtens erstattes af et andet, hvis der er klubmedlemmer, der er ved at brænde inde

med geologiske godbidder.

Afslutning med sten på bordet. Tag fund med fra sommeren!

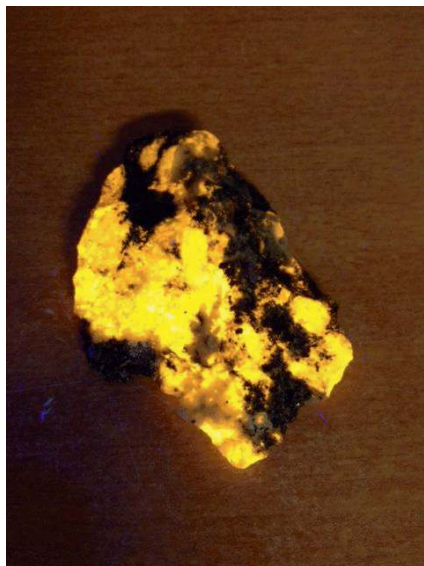
Ingen tilmelding, der er kaffe på kanden.

Medlemsmøde mandag den 16. november 2020 kl. 17.

En aften med mange emner, der dog ikke er lagt helt til rette endnu.

Lars vil holde foredrag om nogle områder i Sydnorge (hvis han kommer derop og får lavet nogle billeder), Karel vil holde foredrag om nogle geologiske forhold i England og vi kan muligvis få Jan Sanderhoff til at holde foredrag om fluorescerende mineraler, primært fra Grønland.

Der er spisning, så **tilmelding til Torben Dencker 30743814 eller t.dencker@gmail.com** er nødvendig. Hvis man ikke kan nå spisningen, så kom til kaffe og foredrag, som starter ca. kl. 18.

Juleafslutning mandag den 7. december kl. 19

Vi slutter året i stenklubben af på traditionel måde med gløgg og æbleskiver. Der vil selvfølgelig også blive arrangeret julebanko med overdådige præmier.

Bestyrelsen vil arbejde hårdt på at få et godt, fagligt indlæg. Der vil også være plads til at præsentere et indlæg fra et af medlemmerne, måske en flot sten, et fossil eller nogle dejlige billeder.

Fagligt, v. Sven Madsen

Kapitel 1: Som meget grøn stenmand blev jeg i 2005 medlem af Henriks nyoprettede strandstensgruppe, og jeg begyndte ivrigt at slæbe sten hjem fra fortrinsvis jyske lokaliteter – blandt disse den lille sten, som dette indlæg skal handle om.

”Lille” skal tages bogstaveligt: den måler kun 5 cm på længste led, men dens meget iøjnefaldende røde og sorte farver var spændende nok til, at jeg hjemførte den. Desværre var det før, jeg blev omhyggelig nok med at katalogisere mine fund, så jeg kan ikke huske, hvilken lokalitet den stammer fra.

Jeg havde anskaffet Zandstras ”Platenatlas ” og var endnu ikke blevet berøvet den overbevisning, at man her kunne finde alle krystallinske sten, der var på danske strande. Der var ikke nogen typer i bogen, der matchede helt, men jeg mente, at ligheden med en lakarpit fra Norra Kärr var tilstrækkelig stor til, at jeg havde løst gåden – især var det væsentligt, at det røde mineral var ret blødt, så mon ikke det var nefelin.

Jeg medbragte stenen til næste strandstensmøde, hvor Henrik konstaterede, at hvis jeg havde ret, havde jeg gjort et ret sensationelt fund, for lakarpit havde et ekstremt lille udbredelsesområde. Det havde jeg ikke lige tænkt over. Jeg fandt ud af, at Norra Kärr er en alkalisk intrusion lige øst for Vättern på

overgangen mellem Småland og Östergötland. Den måler blot 350x1200 m, og langt hovedparten udgøres af den grønlig bjergart Grännait, mens lakarpit findes i to mindre enklaver – også her skal ”mindre” tages meget bogstaveligt, for den største af disse måler blot 15x30 m. Jeg har altid været ret glad for sandsynlighedsregning, så Henriks argument var vægtigt, og jeg måtte også konstatere, at ligheden mellem min stens dybrøde farve og den violette farve, som Zandstras lakarpit fremviste var yderst beskeden. Jeg lagde stenen i en kasse med små pæne ubestemmelige sten og lovede mig selv, at jeg fremover ville bestrebe mig på at undgå ønsketænkning, når sten skulle typebestemmes.

Kapitel 2: Ti år senere var jeg for jeg ved ikke hvilken gang på Samsø for at samle sten. Sidste lokalitet var ”Lones strand” ved Vesterløkken. Umiddelbart før vi skulle mod færgen, vendte jeg en klat tang og fandt denne sten, som måler 17 cm:

Jeg var ikke i tvivl – det drejede sig om en juvit fra Alnö, hvor der også er en alkalisk intrusion. Den er ca. 5 km i diameter og altså noget større end Norra Kärr, men til gengæld er vi 600 km længere nordpå. På Alnö finder man både carbonatitiske og nefelinsyenitiske dybbjergarter (som juvit er et eksempel

på) og forskellige gangbjergarter, hvoriblandt alnöit er den mest markante. Jeg havde besøgt denne lille ø ved Sundsvall et par gange og var fascineret af de eksotiske bjergarter, man kunne finde der, men jeg havde ikke regnet med at finde eksempler på hjemlige breddegrader. Ole Allan fra Den Fynske Stenklub har vist mig en alnöit fundet på Fyn, men ellers kender jeg ikke til danske fund af Alnö-blokke - ret mig, hvis I har andre oplysninger! Egentlig kan man undre sig over det, for Rödö-rapakivi-massivet, som ligger lige ved siden af er ikke meget større, og antallet af Rödöblokke hos danske stensamlere er enormt. En forklaring kan være, at nogle (mange?) af disse sten er dobbeltgængere fra Ålandsøerne. En anden mulig forklaring er at Alnöblokkene er mindre modstandstydgtige mod transport med isen og bliver slidt op på vejen sydpå. Under alle omstændigheder var juvit'en et unikt fund og fik en hædersplads i samlingen.

Kapitel 3: Yderligere fem år gik. Omstændighederne havde plantet mig om, og efterhånden havde de jyske rødder fået så godt fast i den nordsjællandske muld, at jeg kunne gå i gang med stenene igen. Coronaen gav masser af tid, så jeg gik i gang med at gennemgå og sortere de ca. 3000 sten, jeg havde slæbt med fra Jylland – heriblandt også kassen med små pæne ubestemmelige sten. Da jeg fik fat i den lille ”ikke-lakarpit”, så jeg straks lyset. Det var selvfølgelig også en juvit fra Alnö! Kunne Henrik ikke bare have sagt det med det samme.

In situ blok fra Alnö (15 cm)

Hvad er det?

Under en tur til Ulbjerg Klint her i foråret stødte jeg på en blok, der umiddelbart så lidt kedelig og grå ud. Der var tale om en pænt stor blok med tilnærmet terningform og en kantlængde på ca. 60 cm. Den nederste del af stenen var fintkornet og midtvejs oppe fandtes en skarp overgang til lag med større sten og afrundede brokker. Gradvist opefter blev brokkerne mindre talrige, og stenen endte næsten ligeså fintkornet som den var startet. Jo længere man kom væk fra den skarpe zone, jo mindre blev brokkerne tilsyneladende. Det sidste tyder på, at stenen på stranden er orienteret på samme måde, som den er dannet.

Den skarpe grænse gav ide om en sedimentær sten. De fleste brokker var fint afrundede, sandsynligvis efter transport i vand. Hovedparten var lyse kvartsitter, men der var også rødlige og kantede brokker, muligvis med indhold af feldspat.

Min første ide var, at der var tale om et Biskopåskonglomerat. Rullestenene af kvartsit passede, feldspathoidige brokker passede, grundmassen af sandsten passede. Farven passede nogenlunde. Men der manglede brokker af sort sandsten, som plejer at indgå i denne bjergart.

Er der nogen, der har et bud?

PS. Hund indsat som målestok.

Torben D

Velkommen til nye medlemmer

Jan Sanderhoff, Brønderslev

Allan Skovhøj Hansen, Nørre Sundby

Jette Chilvers, Hjørring

Det praktiske

Klubbens konto i Spar Nord: 9001 1400 050 313

Hjemmeside: www.vendsysselstenklub.dk

Klubbens adresse: Mølholmsvej 32, 9000 Aalborg

Ændringer i mailadresse sendes venligst til kassereren

Vendsyssel Stenklubs bestyrelse

Formand	Karel Alders Tlf. 82433755/28148021 E-mail: karelalders@hotmail.com	Petersborgvej 61 9000 Aalborg
Kasserer	Torben Fristrup Telefon: 50511848 E-mail: torben.fristrup@mail.dk	Wilh. Jensensvej 1 9500 Hobro
Sekretær	Mette Dalgaard Alders Telefon: 21758178 E-mail: biomette@hotmail.com	Petersborgvej 61 9000 Aalborg
Sekretær	Else Marie Almeborg Tlf: 29845011 E-mail: em@almeborg.dk	H. Stampes Vej 11 9310 Vodskov
Redaktør	Torben Dencker Tlf. 30743814 E-mail: torbenldencker@gmail.com	Hestbækvej 85 9640 Farsø

Stendyngen er medlemsblad for Vendsyssel Stenklub og udkommer to gange om året.

Andre stenklubbers blade bedes sendt til redaktøren af Stendyngen: Torben Dencker

Kontingent

Enkeltperson	150 kr.
Husstand	200 kr.
For nye medlemmer er det første år gratis frem til generalforsamlingen.	

Deltagelse i arrangementer sker på eget ansvar

Efteråret 2020 i Vendsyssel Stenklub

22.-23. august	Stenhugning
5. september	FU Helgenæs
14. september	Medlemsmøde
20. september	Geologiens dage
24. oktober	Tur til Bangsbo
7. november	FU pladetektonik
16. november	Medlemsmøde
7. december	Juleafslutning